

Divân Şâirlerinde İlm-i Tencîm Tesîri

Dilek IŞIKHAN

İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özet

Bugün astrolojinin muhtevası addedilen yıldız ilmi; yıldızların gökyüzündeki hareketleri ile birbirlerine göre konumlarını inceleyen ve bu değişimin tesirindeki insan, hayvan, mâden ve nebât âlemini gözlemleyen bir bilim dalıdır. Yedi gezegen ile on iki burçtan müteşekkil yıldız ilmi; İlm-i Tencîm, İlm-i Âhkâm-ı Nücûm gibi isimlerle anılmış, Nebâtîlerce ortaya konulduğu ilk günden bu yana oldukça rağbet gören bir alan olmuştur. Öyle ki; hükümdarların, bugün talih olarak ifade ettiğimiz tâlî'lerine bakan ve sefere çıkmadan önce kendilerine danışılan müneccimler saraylarda muhafaza edilmiş, harp zamanları için eşref saati tayin edip önemli meseleleri önceden bildirmekle görevlendirilmişlerdir.

İlk başlarda yıldız ilmi ile tıp bilimi arasındaki ilişkinin en somut örneği kabul edilen "Eşref Saati", kişi hastalandığı zaman alacağı ilacın saatini belirleyen burç haritalarının çıkartılmasını sağlarken sonraları; gemi yaptırmak, seyahate çıkmak gibi alelâde durumlar için de tayin edilir olmuştur. Nitekim hayatın içerisinde bu denli nüfuz etmiş olan tencîm ilmi, divân şiirine de müdâhil olarak şâirler üzerindeki tesirini açıkça göstermiştir. Keza Şems, eski müneccimlerce yıldızların arasında "Cihan Sultanı" addedilmiş ve diğer yıldızlar onun hizmetine verilmiştir. Kamer, o sultanın vezîri; Zühre, çalgıcısı; Müşterî, kadısı; Utarit, kâtibi; Zühâl, hazinedârı; Mirîh de seraskeri olarak itibâr görmüş ve bu vasıfları ile de şiirlere konu olmuştur.

Bu çalışmada; ortaya konulduğu ilk günden bu yana ilgi gören tencim ilminin divan şairlerindeki etkisi, sosyal yapı ile birlikte incelenecektir. **Anahtar Kelimeler:** İlm-i Tencîm, İlm-i Âhkâm-ı Nücûm, İlm-i Nücûm, Astroloji

Effects Of The İlm-İ Tencim On Divan Poets

Abstract

Today, the science of astrology content deemed star, stars, sky, and these changes under the influence of their position relative to each other with the movements of human, animal, mineral and plant kingdom is a science of observing. Consisting of twelve signs of zodiac star with seven planets knowledge, İlm-i Tencîm, has been called names such as' İlm-i Âhkâm-ı Nücûm , Nebâtî set out by the highly acclaimed since its inception has been an area. So that, as luck today expressing their rulers tali' augurs facing the palaces have been retained and consulted them before time, war time propitious for the determination whether to notify the important issues have been assigned in advance.

In the beginning of the relationship between medical science and the science of the concrete example of stars are considered propitious moment, when people would get sick, while the removal of the drug later time mapping that determines the sign of the ship to make a journey, is determined to get out of situations, such as has been usual. İn fact, so much in life that permeates tencim science, divan poetry has clearly shown that the impact of the poets entering. Likewise Şems "Cihan Sultanı" accepted by the old astrologers and other stars are his service. Kamer, the sultan's vizier, Zühre busker, Müşterî judge, Utarit clerk, treasurer of Saturn reputation as a military Mirîh seen and been the subject of poems with these characteristics.

In this study, since the first day pops put into effect the popular poets tencim science council, together with the social structure will be examined.

Key Words: Astrology, Science Of The Sky And The Stars

1. Giriş

O; geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da Allah'ın emri ile hareket ederler. Şüphesiz ki bunlarda aklını kullananlar için pek çok deliller vardır.(Nahl Suresi ; Sure 16, Ayet 12)

İlk andan itibaren kendisini ve çevresini tahlil edip anlamlandırmak, bunu yaparken coğrafya, iklim, dil ve diğer bütün kültür dinamikleriyle olan etkileşimden yararlanmak düşüncesi, insanoğlunun merak duygusu ile geleceği öğrenme arzusuna kılavuz addedilmiştir. Nitekim bu merak ve arzu; kimi zaman sayısal verilerin ön planda tutulduğu akla dayalı, kimi zaman ise yalnızca hissiyatın ön planda tutulduğu tahmine dayalı yöntemlerin oluşmasında büyük rol oynamıştır. Öyle ki, ebced temelli olan ve gelecekte vuku' bulacak olayları haber veren ilm-i cifir, döneminin yaygın faaliyetlerinden olan ve kum falı olarak bilinen ilm-i remîl, tam bir fal mahiyeti taşımasa da kalbe doğan hislerden, hadiselerin iç yüzünü ve zihinlerden geçeni öğrenmeye yarayan ilm-i firaset ile konuya temel teşkil eden ve

yıldızların konum ve hareketlerinden ahkam çıkarma olarak bilinen ilm-i tencîm, bahsedilen yöntemlerden yalnızca birkaçıdır.

2. İlm-i Tencîm

Bâbil'in Keldânilerden önceki sakinleri olan Nebâtîler, kainatı idare ettiğini düşündükleri yıldızlara tapmış ve onların hareketlerini izleyerek bunlardan ahkam çıkarmışlardır. Nitekim menşei Nebâtîlere ait olan bu ilim; önce Sabiye mezhebinden olan Keldânîlere, Âsûrilere onlardan da İran'a Hind'e, Mısır'a ve Yunanistan'a geçmiştir.(Kam 2008:187) Mehmet Aydın DİA'daki "Fal" maddesinde şöyle ifade eder: "Mezopotamyalılara göre yıldızlar, göğün yazıları idi. Onlar milletlerin ve insanların kaderinin orada yazılı olduğuna inandıkları için bu konuda bir yorum şekli getirmişlerdi [...] Gökyüzü ile yeryüzü olayları arasındaki münasebetle ilgili müşahedeler astrolojik kodlar halinde belirlenmişti. İnsanlar hayat olaylarını yorumlamak için bu kodlardan faydalanıyorlardı." (Aydın 1995: 135)

İlm-i Âhkâm-ı Nücûm, İlm-i Âhkâm, Âhkâm-ı Nücûm ya da Tencîm olarak adlandırılan ve bugün astroloji olarak ifade edilen yıldız ilmi, ortaya çıktığı günden bugüne bir hayli ilgi görmüş ve önem arz etmiştir. Bu ilme göre gökyüzünde her kişi için bir sabit, ana rahmine düştüğü andan itibaren bir seyyâr yıldız yaratılmış ve bu iki yıldızın birbirine göre konumu, kainatta varlık gösteren insana etki etmiştir. Ahmet Talat Onay, "Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı" adlı kitabında şu şekilde izahat verir:

"Eskilerin telakkilerine göre bütün ruhlar sekizinci kat gökteki yıldızlardan ayrılarak bu âleme gelmişler ve yine oraya gideceklerdir. Yani her ruh, o gökteki bir yıldızdan kopmuştur. Binaenaleyh insanların üzerinde, sabit bir yıldızla ana rahmine düştüğü dakikada doğan bir seyyar yıldızın tesirleri vardır. Gökteki yedi yıldızdan her biri, haftanın bir gününe ve her günün sıra ile bir saatine hâkim farz edilirdi. Bir iş görüleceği zaman hâkim yıldızın saati beklenirdi ki muvaffakiyet için bu şart sayılırdı. Bir çocuk doğunca saate göre hâkim yıldız tespit olunur, çocuğun yıldız sayılırdı. Bu yıldızla göre çocuğun hayatında inkılaplar olacağına inanılırdı." (Onay 2004: 501)

19. yüzyıla kadar astroloji ve astronomi tek bir bilim olarak anılmış hatta bu işlerle uğraşan kişilere verilen ad olan müneccim ile hem astrolog hem de astronomlar kastedilmiştir. Nitekim 17. yüzyılın önemli alimlerinden biri olan Katip Çelebi, Keşfü'z-zünûn adlı eserinde ilm-i nücûmun üç sahası olduğundan bahsetmiştir. Bu sahalardan ilk ikisinin tamamen astronominin konusu olmasının yanında üçüncüsü astrolojinin konusuna girmekte ve Katip Çelebi bunların hepsini ilm-i nücûm olarak kabul etmektedir. (Aydüz 1995: 159) Bir başka eser olan Tabakât-ı Müneccimîn'de ise şu ifadeler yer verilir:

"Ecrâm-ı felekiyenin evza' ve harekâtının ve ahvâl-i havâîyenin tebdilât ve tagyîrâtından istidal olunmak istenilen ahkâm-ı ahkâmı meş'ar olan ilme dahi "ilm-i tencîm" denilip eğri veya doğru olmak üzere bunlarla meşgul olan zevâta dahi "müneccim" nâmı verilmiştir. Anın içindir ki bazı zürefâ-yı hükemâ ilm-i hey'eti gayet budala bir mâderin begayet ukala bir duhter-i menfaât-güsteridir deyu tarif eder." (Aydüz 2005: 39)

3. Müneccim ve Müneccimbaşılık

Tencîm ilminin insan hayatına bu denli etki ettiğinin düşünülmesi, bu işle uğraşan müneccimlerin de yıldızını parlatmıştır. Nitekim en önemli olaylardan en âdi ve ehemmiyetsiz hâdiselere kadar her şeyin münasip vaktini tayin ettirmek için hükümdarlardan her hangi bir insana kadar herkes müneccimlere müracaat eder, onların tavsiyesi doğrultusunda hareket ederdi. Eski insanlar gökteki yıldızların insan ahlâkı ve talihi üzerinde müessir olduğuna inanırlardı. Hatta yeni doğan çocukların doğum anlarındaki yıldızların konumlarına göre tanzim edilen zâyirçelerine pek büyük ehemmiyet verilir, konuyla ilgili çalışanların en eskilerinin yazdığı bu nüshalara gayb aleminden istinsah edilmiş kesin bir delil gözüyle bakılırdı. (Kapal 2013: 161)

Osmanlı öncesi Türk ve İslam devletlerinin idarecileri her ne kadar yanlarında müneccim bulundurmuşlarsa da müneccimbaşılık ilk kez Osmanlı da ortaya çıkmıştır. (Aydüz 1995:159) Bu teşkilatta yer alan müneccimbaşılarının; takvim

ve yeni doğanların zâyirçelerini¹ hazırlamak, uğurlu saati tespit etmek ve imsakiye hazırlamak gibi görevleri bulunurken zamanla, has atların dışarı çıkartılması, çeşitli yapıların temelini atılması², vergi tarh etmek, gemi yaptırmak, padişahın bir yerden bir yere gitmesi ve hatta hamama gitmek gibi alelade durumlar için dahi eşref saati³ tayin eder olmuşlardır. Yine de astrolojinin, siyasetin bizzat içinde bulunanların, "yönetenlerin" ilgisini çekmesi ve astrologların saraylarda bir nevi danışmanlık hizmeti vermeleri tesadüf değildir. Sağlıklarında düşmanlarının durumunu, dostlarının kimler olduğunu, ülkelerini bekleyen doğal afetlere ve bitmek bilmeyen gelecek kaygılarına cevap arayan sultanlar, şehzadeler, krallar, vezirler, prensler ve aristokratların emirleri altında astrolog/lar bulundurmaları tarih boyunca değişmeyen "moda"lardan biridir. (Koç 2004: 183)

Müneccimmin divan şiirine müdâhil oluşu; Fuzûlî ve Sünbülzade Vehbî'nin beyitlerinden de anlaşılacağı üzere sevilene duyulan sevginin ne olacağı, bu durumun aşığı ne denli tesir edeceğini öğrenmek amaçlı olmuştur. Sâbit ise müneccimi yalnızca kendi vasfı ile yani "merak edileni bilme"sine gönderme yapılarak kullanılmıştır.

Sordum ahvâlimi aşkımda müneccimlerden
Baktılar tâli evine dediler kan görünür (Fuzûlî)

Dedi bir yıldız yüksek güzele düşkündür
Tâli-i 'aşkı müneccimbaşığı yoklatdı (Sünbülzade Vehbî)

Şeb-i yeldâyı müneccimle muvakkıt ne bilir
Mübtelâ-yı gama sor kim geceler kaç saat (Sâbit)

4. Seyyârlar ve Burçlar

İlm-i Âhkâm-ı Nücûma esas olan yedi seyyâre ile on iki burçtur. Bu ilimle meşgul olanlara göre her insan hatta hayvan, nebat ve maden bile yıldızların tesiri altındadır. Seyyârelerin her biri ahlak, tabiat, hissiyat ve sıhhat üzerinde etkilidir ve her birinin delalet ettiği renk ve hususiyet farklıdır.

Seyyâreler ve etkisi altına aldığı burçlar şu şekildedir:

¹ Yıldızların belli zamandaki yerlerini gösteren cetvel. Aynı zamanda zîc de denir. Bu adla anılan ilk eser Zîc-i Uluğ Bey'dir. Bu eser, dört kitaptan oluşmakta ve trigonometrik, gökbilimsel, coğrafik ve astrolojik tablolar içermektedir. Kitap I, takvim ve kronolojiye ayrılmıştır. Bu bölümde, Hicri, Yezdigird, Selökid, Meliki ve Çin-Uygur takvimleri verilir. Kitap II'de pratik ve küresel gökbilime ilişkin bilgiler yer alır. Sinüs, kosinüs, tanjant ve kotanjant tablolarını içeren trigonometrik fonksiyonları; gökküresi üzerinde bulunan ekvator, ekliptik ve ufuk koordinatları; coğrafi koordinatları; kible yönü tayinini içerir. Kitap III., gezegenler ve yıldızlara ilişkindir. Güneş, Ay ve gezegenlerin hareketlerine; Güneş ve Ay'ın yerden uzaklıklarına; Güneş, Ay ve gezegenlerin görünen hareketlerine ayrılmıştır. Yer merkezli sisteme dayanır. Burada yer alan yıldız katalogu 1018 yıldız içermektedir. IV. kitap astrolojiye ayrılmıştır. (Unat 2006: 87-89)

² III. Mustafa döneminde Nuruosmaniye Camii'nin temeli tayin edilen eşref saatine göre atılmıştır. (Aydın 1995: 159)

³ Osmanlı'da uğurlu saate göre iş yapıldığına dair ilk kayıt Fatih Sultan Mehmet devrine aittir. Mahrûse-i İstanbul Fetihnamesi adlı eserin yazarı Tacizâde Cafer Çelebi, Fatih'in İstanbul'u fethinde müneccimlerin belirlediği uğurlu saatte büyük hücumu başlattığını yazmaktadır. (Aydın 1995: 159)

Şekil I

Felek	1.Katman	2.Katman	3.Katman	4.Katman	5.Katman	6.Katman	7.Katman
Seyyâreler	Kamer Ay	Utarid Merkür	Zühre Venüs	Şems Güneş	Mirrîh Mars	Müşteri Jüpiter	Zühal Satürn
Burçlar	Seretân Yengeç	Cevzâ İkizler / Sübûle Başak	Sevr Boğa / Mîzân Terazi	Esed Aslan	Hamel Koç / Akreb	Kavs Yay / Hût Balık	Cedy Oğlak / Delv Kova

Mevsimplere göre taksim edilen burçlar nevrüz ile başlar ve ilk burç olan Hamel (Koç) burcu mart ayına rastlar. Sonra sırayla her aya bir burç gelecek şekilde bir yıl tamamlanır. Böylece her insan doğum tarihine göre bir burç sahibi olur. Burçların birbirlerine dostlukları ve düşmanlıkları vardır. Bu özellik o burçtaki insanlara da etki eder.

Hamel u Sevr ile Cevzâ'da gelir fasl-ı bahâr
Seretân u Esed ü Sünbûle'dir yaza medâr
Tutdu güz faslını Mizân ile Akreb dahi Kavs
Cediyy u Delv ile Hût kıldı zemistanda karâr (İbrahim Hakki)

Felek

Seyyâre ve yıldızlara ev sahipliği yapan felek; gökyüzü, semâ, tâlih, baht ve kader anlamlarına da gelen gök tabakasıdır. Çoğulu eflâktir. Batlamyos sisteminden çıkarılan bir düşünüşe göre dünya kâinatın merkezidir. Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar iç içe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir. Birinci felekte Ay olmak üzere sırasıyla Utarid, Zühre, Şems, Mirrih, Müşteri, Zühal gezegenleri bulunur. Sekizinci felek sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncusu da cisminde arınmış olan ve bütün felekleri saran en büyük, en yüksek felektir ki Felek-i atlas, Felek-i a'zam, Felekü'l-eflâk adıyla anılır. Hükemâ felsefesine göre sekizinci feleğe Kürsî, dokuzuncuya da Arş denir. Atlas feleği yirmi dört saatte devrini tamamlar. Bu devir, doğudan batıya olup, diğer felekleri de döndürür. Diğer feleklerin iki türlü hareketi vardır. Biri Atlas feleği ile birlikte doğudan batıya, diğeri de bunun aksi olarak batıdan doğuyadır. Atlas feleği dönerken diğerlerini de kendi istikametinde dönmeye zorlar. Bu dönüş büyük bir özellik taşır. Kendi istikameti dışında dönmeye zorlanan sekiz felek, insanların tâlihleri, refah ve mutlulukları üzerinde değişken ve aksi durumlar ortaya koyar. (Pala, 2004: 149) Nitekim divan şairlerinde de felek, çekilen acı ve ıstırapın müsebbibi olarak gösterilmiş ve kendisinden yakınılan, şikayet edilen unsurlarından biri olarak kullanılmıştır. Bunun sebebi yukarıda da ifade edildiği üzere feleklerin sürekli dönmesi ve bunun insanın kaderiyle ilgisi olduğunun düşünülmesidir. Nefî'ye ait olan iki farklı gazelden almış olduğumuz beyitlerde de feleğin daimi dönüşü itibarıyla cefa çektiği ve ona güvenilmeyeceği ifade edilmiştir.

Söyleşilmez çarh ile geh şöyle gâhî böyledür
Münkalibdür bu cihânun resm ü râhî böyledür

Çarh bir âh eylesem bin çevrederdi cânıma
Bin su'âl etsem nücûma vermezdi cevâb (Nefî)

Kamer

Pazartesi gündüz ile cuma gecesine hâkim olan ay, tabiatında bârid ve râtibür. Seretân bu seyyâreye mensuptur. Kamerin

tesirinde olanların sebatsız, ihmalkar, kararsız, hayalci, endişeli, metanetsiz olduğu ifade edilmiştir. Güneşin, yani Cihan Sultânı'nın veziridir. Divan şiirinde ise; her gece görünmemesi, bir yerde sabit durmaması, uzaktan seyredilmesi, yüksekte bulunması gibi özellikleriyle sevgiliyle özdeşleştirilirken, tencim bazında fitne çıkarıcı özelliği ile anılmıştır. Öyle ki dünya, yaratıldığından bu yana yedi gezegene ait devirler geçirmiştir. Âdem kelimesi ile Zühal'in ebced hesabıyla toplamları aynıdır. Buna göre Zühal ile başlayan hayat sırayla Mirrîh, Müşteri, Şems, Zühre ve Utarit devirlerinde sürüp gelmiştir. Nihayet içinde bulunduğumuz zaman Kamer'in devridir ki buna Devr-i Muhammedî de denilir. Böylece Hz.Âdem ile peygamber arasındaki zaman da devirlere bölünmüş olur. Bu devrin sonunda kıyamet kopacaktır. Bu nedenle ay ile fitne yahut fitne-i âhir zaman (kıyamet kargaşası) birlikte kullanılır ve ay gibi güzel sevgilinin ortaya çıkmasıyla aşıklar arasında fitne ve kargaşa meydana gelir. (Pala 2004: 43) Nitekim Fuzûlî ve Ahmed Paşa'dan aldığımız beyitlerde, bahsedildiği üzere devr-i kamer ve fitne unsuru açıkça görülmektedir.

Hâle tek çıkmaz evinden mâh-tal'atler müdâm
Her kimin devr-i kamerde tâlî'i firûz olur (Fuzûlî)

Ey kamer-tal'at kaşın kavsın görüp takvimde
Ay başında fitne var deyü müneccimler yazar (Ahmed Paşa)

Utarit

Pazar gecesi ile çarşamba gündüzünde etkili olan Merkür, ikinci felekte yer alır. Cevzâ ve sünbûle üzerinde etkilidir. Debîr-i Felek de denilen bu gezegenin hâkim olduğu burçlarda doğanların anlayışlı, zeki ve kurnaz oldukları ifade edilir. Nitekim kâtip ve yazarların pâri sayılan Utarit için: "Edeb, kıyaset, fehm u firâset, ehl ü dirâyet, nutk u belâgat, nakş u kitâbet onun özellikleridir." denir. (Onay 2004: 487) Güneşin de kâtibidir. Dolayısıyla divan şiirine yazıcı vasfıyla müdahil olmuştur.

Utarid ana yazupdur idüp cebînüni vasf
O hat ki levh-i cemalünde görünür kamerin (Zâtî)

'Utârid hâme-i Behrâm ile seyf âyetin yazsın
O tîg-i rüşen-i Cevzâ-nitâk-ı hûn-feşân üzre

Necm-i bahtında bulur lâmia-i is'âdı
Ne zaman kilk-i Utarid çıkarırsa takvim (Sünbülzâde Vehbî)

Zühre

Cuma günü ve salı gecesi onun tesirindedir. Sa'd-ı asgar yani küçük uğurlu olarak anılır. Venüs, üçüncü felekte yer alır ve güneşin çalgıcısıdır. Kervankıran, Çobanyıldızı, Nâhid gibi isimleri vardır. Sevr ve mîzân onun etkisindedir. Bu yıldızın tesiri altındaki burçlarda doğanlar; güzel, zeki, sanatkar, zevk sahibi olurlar ve talihleri de iyi olur. Zühre, İranlı şuh ve güzel bir kadındır. Hârut ile Mârut⁴ adlı meleklerden göğe yükselmenin yolunu öğrenip oraya çıkmıştır. (Pala 2004:494)

Bu yıldızla bakmak gönlü ferahlatır ve ruha neşe doldururmuş. Keza divan şiirinde çoğu zaman sazende, hanende olarak geçer. Bezm-i ayş tertîb eder, şah bezmlerinde dolaşır, daha ziyade saz olarak çeng kullanır. (Tolasa 2001: 417) Yunan mitolojisine göre de aşk ve müzik tanrıçası Afrodite veya Venüs, yine bahsi geçen bu yıldızdır.

Meclis-i 'aşkunda çengî Zühre deffâf âfitâb
N'eylesün raks itmesün mi zerre-i nâcîzler

Bezm-i felekte urmuş idi Zühre sâza çeng
Aş u safâda hurrem ü handân ü şâdmân (Bâkî)

Şems

Pazar gündüz ile perşembe akşamına hâkimdir. Âfitâb, hurşîd, mihr olarak da bilinen Güneş, diğer yıldızlar arasında "Cihan Sultanı" olarak kabul görülür ve dördüncü felekte yer alır. Esed üzerinde etkilidir. Bu seyyâyeye mensup olanlar kuvvetli, zeki ve sanatkar ruhlu olup tahayyülü severler.

Divan edebiyatında, yüzüne bakılmayışı ve bakıldığı anda gözleri yaşartması sevgiliyle özdeşleştirilmesine neden olmuş, pırıltılı görünüşüyle taç, gece kargasını kaçırmayla avcı, devamlı dönmesiyle divâne, dünyanın etrafında dönmesiyle pervâne, sevgili karşısındaki acizliği ve kapı kapı dolaşmasıyla köle, doğuş ve batışındaki görünümüyle külah benzetmeleri sık sık kullanılmıştır.

Âfitâba mihr ü mâhî ile teber berdûş olup
Nüh felek seyyâh-ı 'aşkıdır gezerler rûz u şeb (Şeyh Gâlib)

Hurşîde baksa gözleri halkun tola gelür
Zîrâ görünce hâtra ol meh-likâ gelür (Bâkî)

Mirrîh

⁴ İdris peygamber zamanındaki melekler, insanların günahkar hallerine bakarak Allah'a "Ya Rab! Meleklerle secde ettirdiğin insanoğlu günah içinde yüzüyor, buna nasıl tahammül ediyorsun?" dediler. Allah onlara "Eğer siz onların yerinde olsaydınız aynı şeyleri yapardınız. Onlardaki nefis ve şehvet sizde olmadığı için böyle söylüyorsunuz." deyince de "Haşa! Biz onlar gibi yapmazdık ! " dediler. O zaman Allah, en güvendikleri iki meleği seçmelerini, o iki meleğin imtihan için yeryüzüne ineceğini söyledi. Meleklerin en üstünlerinden olan Hârut ile Mârut'u seçtiler. Allah, onları imtihan için Bâbil'e indirdi. [...] (Pala 2004: 194)

Cumartesi gecesi ile salı gündüzüne hâkim olan ve Behram olarak da bilinen Mars, nahs-ı asgar yani küçük uğursuzluk olarak kabul edilir. Feleğin seraskeridir ve beşinci katında yer alır. Hamel ve akreb üzerinde etkilidir. Kuvvet, savaş, hıyanet, gazap ile birlikte anılan Mirrîhe mensup burçların tesirindekiler; sert, hiddetli, kuvvetli ve müteşebbis olurlar. Fikirlerinde muvazene vardır. Daima kavga ve mücadele halindedirler. (Levend 1984: 205) Nitekim kendisine atfedilen seraskerlik vasfı ile divan şiirinde daha çok elinde kılıçla, hançerle tasvir edilmiştir.

Olsa bu cilve bu nâz Aşkar-ı Behrâmda ger
Zühre gökden iner olurdu dil-ârâm ona

Mâh-ı nev sanma felekte göricek peykârını
Ditredi Behram elinden düştü zerrin hanceri (Nefî)

Bakup destindeki şemşîre bîm-i can ile Behram
Dolaşsun ayağı dâmâna râh-ı kehkeşân üzre (Nedim)

Müşteri

Pazartesi gecesi ile perşembe gündüzüne hâkim gezegendir. Jupiter, altıncı felekte yer alır. Kavs ve hût üzerinde etkilidir. Bu yıldızın tesiri altındakiler; terbiyeli, zarif, utangaç, alçakgönüllü, cömert olur ve güzel söz söylerler. Sa'd-ı ekber yani büyük uğurlu olarak anılır, feleğin kadısı ve hâtibi olarak da bilinir Aynı zamanda müşteri, kelime manasıyla doğru orantılı olarak alış veriş işlerinde satın alıcı olarak gösterilir; fakat bu müşteri, öylesine bir ürünün değil, sevgilinin talibidir. Karşılığında da âşık, sevgiliye gönlünü sunar (Kapal 2013:167)

Nakd-i dil virdüm meta-ı mihrünü aldum senün
Germ olurdu görse Mihr ü Müşterî bâzârımı (Zâfî)

Zühhâda meylin işideli gelmez oldular
Bî-taylasan Müşterî vü bî-rîda seher (Necâti)

Kişver-i cûduna gerdûn disem olmaz mı
Eyledi Müşterî vü Zühre vü Keyvânî çerag (Şeyh Gâlib)

Zühal

Çarşamba gecesi ile cumartesi gündüzüne hâkimdir. Cedy ve delv üzerinde etkilidir. Satürn, feleğin hazinedârıdır ve yedinci felekte yer alır. Nahs-i ekber yani büyük uğursuzluk olarak da bilinir. Bu yıldızın tesiri altındaki burçlarda doğanların ahmak, hasis, korkak, yalancı ve kötü huylu olduğuna inanılır. Keyvân denildiği de olur. Gam ve sıkıntının sembolüdür. Onun hakim olduğu devirde soğuklar artar. Divan şiirine de uğursuzluğu ile müdâhil olmuştur.

Keyvân ki eylemişdir yedinci çerhi mesken
Kasrında pâsbâna olmak dahi mümâsil (K.Nizâmî)

Cânımı bir nâr-ı hilkat ol kadar yakmıştı kim
Meş'al-i Keyvân-ı menhûs öyle âteş-zâ mıdır (S.Vehbî)

5. Sonuç

Keşfedildiği günden bu yana ilm-i tencîm, bugüne ve bilhassa geleceğe dair sorduğu sorulara yanıt arayışı

içerisinde bulunan insanoğlunun her daim ilgisini çekmiş ve bu yolda başvurduğu kaynaklardan biri olmuştur.⁵ Nitekim şairler de şiirlerinde hayatın içerisinde böylesine müessir olan bu ilimle ilgili unsurlara yer vermiştir. Geçmişten bugüne hem halkın hem yöneticilerin ilgisine mazhar olan, bir nevi "gökyüzünden geleceği okuma" olarak adlandırabileceğimiz bu gelenek, ele almış olduğumuz farklı yüzyıllara ait sınırlı sayıdaki şairin şiirinde, gezegenlere ve yıldızlara isnad ettikleri sembolik vasıfları kullanmaları şeklinde ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra gezegenlerden ziyade, onlara ev sahipliği yapan feleğin çok daha ön planda olduğu, bunun da ilk başta ifade edildiği üzere sürekli dönmesinin insan talihi üzerinde doğrudan etki yaptığının düşünülmesi, kendisine sürekli sitem edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Yalnızca ortaya çıktığı dönemde değil, bugün dahi İslâmi kadercilik anlayışıyla⁶ örtüşmesine de astroloji adı altında gezegenlerin birbirine göre konumunu ve yıldızların hareketlerini takip ederek elde edilen verilerden bir takım tespitler yapılmaktadır. Her gezegenin tesir ettiği yıldız göre yapılan burç yorumları bu tespitlerin bir sonucudur. Nihayetinde dilimizde yer edinen ve hala kullanılmakta olan "yıldızı parlamak, yıldızı sönmek, yıldızı barışmamak..." gibi deyimlerin varlığı da yine bugün, yıldızların insanlar üzerindeki tesirine olan inancın bir yansımasıdır.

Bir dönem astronomi ile bir addedilen ve son derece itibar gören astroloji bugün, bu bilimden ayrılarak daha geri planda kalmış ve eski saygınlığını kaybetmiş olmasına rağmen hala sosyal hayatın bir parçası olarak yaşamaktadır.

Kaynakça

- Akkuş, Metin (1993), *Nefî Dîvânı*, Ankara: Akçağ
- Akyüz, Kenan (1997), *Fuzûlî Dîvânı*, Ankara: Akçağ
- Aydüz, Salim (1995), *Osmanlı Devletinde Münecimbaşılık*, İstanbul: İ.Ü Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Aydüz, Salim (2005), *Tabakat-ı Münecimin-Suudi Süleyman Efendi*, İstanbul: Fatih Üniversitesi Yayınları
- Aydın, Mehmet (1995), "Fal", Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.12, İstanbul
- Gür, Nagihan (2012), "Osmanlı Fal Geleneği Bağlamında Yıldıznâme-i Falnâme ve Tâlihname Metinleri" Milli Folklor, S.96,
- Kalkışım, Muhsin (1994), *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Ankara: Akçağ
- Kam, Ömer Ferit (2008), *Divan Şiirinin Dünyasına Giriş-Âsâr-ı Edebiyye Tedkikâtı*, Ankara: Birleşik Yay
- Kapal, Nurefşan (2013), "Zâti Dîvânı'nda Kozmik Unsurlar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.24
- Koç, Gülçin Tunalı (2004), "Osmanlı Siyaset Kültürünü Anlamada Kaynak Olarak İlm-i Nücûm: Sadullah el-

- Ankaravî", *Türk Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.2, S.1
- Küçük, Sabahattin (1994), *Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım*, Ankara: TDK
- Levend, Agah Sırrı, (1984), *Divan Edebiyatı*, İstanbul: Enderun Kitabevi
- Macit, Muhsin (1997), *Nedim Dîvânı*, Ankara: Akçağ
- Onay, Ahmet Talat (2004), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, İstanbul: MEB Yayınları
- Pala, İskender (2004), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları
- Tolasa, Harun (2001), *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara: Akçağ Yayınları
- Unat, Yavuz (2008), *Tarih Boyunca Türklere Gökbilim*, İstanbul: Kaynak Yayınları
- Yenikale, Ahmet (2011), *Sünbüzlâde Vehbî*, K. Maraş: Ukde Yayınları

⁵ Klasik Türk ve Fars edebiyatlarında "falname" adı verilen bir tür meydana gelmiştir. Bu metinler, kutsal kitaplardan çeşitli matematiksel hesaplamalar yaparak hayır ve şerrin öğrenilmesi, süre ve âyetlerin gönderme yaptıkları anlamlardan bir takım çıkarımlarda bulunma, kur'a yöntemiyle peygamber isimleri, şehir, kabile, ağaç isimleri vb. birçok unsurun işaret ettiği anlamlara dair yapılan yorumlar, şairlere atfedilen fal manzumeleri gibi çok sayıda fal türünü içermektedir. (Gür 2012:204)

⁶ Dinen fal haram kılınmıştır. "Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz." (Maide Suresi, 90. Ayet); "Kaza ve kadere itiraz edemeyen şairler dünyada olup biteni feleğe ve yıldızlara isnad ederler." (Onay 2004: 230)